

KÄNSÖ IDYLL I SÖDRA SKÄRGÅRDEN - FÖRR SJÖFOLKETS SKRÄCK.

Långt ute i havsbandet ligger Känsö, klippan som för omkring 150 år sedan blev karantänanstalt och sedan under närmare 70 år var en både känd och fruktad hamn för allt vad sjöfolk hette. Pest, kolera och gula febern var mänsklighetens *gisse!* i forna dagar och det gällde att mota sådana farsoter redan vid landets gränser. Och så kom det sig att myndigheterna redan 1770 beslöt att förlägga en karantän till det avlägsna Känsö, eller Wargö håla, som ön kallades på den tiden.

I dag är väl ön närmast att betrakta som ett kulturminnesmärke av högst betagande slag. En besökare tycker sig ha hamnat i en övergiven stad, när han landstiger på denna fjärran ö, vars bebyggelse och växtlighet är som exotiska främlingar i detta kala skärgårdsrike. Den nuvarande anstalten stod färdig 1818, men *dess* tillkomst hade vållat myndigheterna svåra bekymmer. Förgäves hade landshövdingen i Göteborg vänt sig till stadens läkarkår för att ordna karantänen, men ingen lyssnade till det lockande anbudet, sysslan var nämligen bra betald, och förklaringen var väl att söka i skrällen för de hemlighetsfulla sjukdomarna. Man vände sig då till Kollegium Indicium, som beordrade en läkare med en fältskär som biträde samt en karantänsmästare till ön. En Quarantäns Commission bildades, vars drivande kraft var amiralitetsmedicus Pehr Dubb., som för sina insatser av K. Maj:t tilldelades 500 riksdaler banco, en gratifikation som skulle förvandlas till en gåva, lämpligen en (snus) dosa av motsvarande värde! Kronan ställde vidare 120 man ur Bohus regemente till förfogande, och så satte man i gång på allvar. Man gjorde utfyllningar i det grunda vattnet, och så kom varje hus att utgöra en liten ö, som förbands med de övriga genom välva - vindbryggor.

Byggnaderna uppfördes i svensk herrgårdsstil, men f.ö. hade man tagit karantänen i Marseille som förebild. På öns högsta punkt byggdes ett torn, som än i dag är ett känt sjömärke i dessa farvatten. Arbetsledare och militärbefälhavare på Känsö var majoren Jacob Forsell, farfar till operachefen John F., och även om han år 1813 måste rapportera att "av brist på pengar inte heller i år något byggnadsarbete", så stod dock den nya anstalten färdig fem år senare med pesthus, observationsbyggnad och konvalescentlokal, mönstringshus, bostäder och magasin.

Dubb och Forsell var tydligen föregångsmän, inte bara i den bemärkelsen att de byggde vackert och gediget, de lät även inreda sådana bekvämligheter som

lufttrummor och wc i lokalerna. Att rädslan för smitta var stor framgår inte minst av bestämmelserna för tillträde till kommunikationsrummet, det enda som hade förbindelse med pesthuset.

Så här lyder instruktionen enligt Dubb: "Då t.ex. karantänsmästaren var em. ditgår för att avlämna provianten för påföljande dag, öppnar han fönstret för att utvädra vad av syrångor ännu kan vara kvar uti rummet, sedan bäras proviantpersedlar in och 'avlämnas. Då sådant är verkställt inhämtar han uti en blecklåda de rapporter och rekvisitioner, som läkaren där avlämnat, väl genomblötte med vinättika, upphängda över snören till avdrypning, samt avlämnar efter sig de brev och förhållningsorder, som äro ämnade Pesthusläkaren eller andra uti lasarettet. Därefter, innan han utgår och väl låser dörren, framsätter han de rökverksmaterialier, vilka Pesthusläkaren skall blanda tillsammans, när denna är sinnad att gå därifrån. Sedan karantänsmästaren detta verkställt, låter han nedsläppa vindbryggan mellan lasarettet och observationssjukhuset samt med klockringning giver dem uti pesthuset tecken att avhämta varorna. När Pesthusläkaren låtit avhämta vad som uti detta rum var inlagt, igenstängt fönsteren.... sammanblandar han rökningsmaterialierna och tillåser dörren efter sig samt ringer för att påkalla vindbryggans upphissande och tillåsning." Kontrollen var -tydlig noggrann, vilket även gällde den yttre bevakningen, som sköttes av kronans fartyg, av vilka ett var placerat, mellan Skagen och svenska kusten, ett vid Koster och ännu ett vid Vinga. Ett batteri om tolv sex-pundig^o kanoner svarade för ordningen i hamnen. Behandlingen av såväl patienter som andra var inte alltid av mildaste slag. Lotsarna ombord på miss-tänkta fartyg kastades helt enkelt i sjön, drogs upp igen och ansågs därefter smittofri^o. Enligt 1807 års karantän-reglemente skulle transporten av den sjuke ske på följande sätt "

skola håren tätt vid huvudet avklippas samt huvud och ansikte -tvättas i ättika eller havsvatten, innan han liggande i sin koj nedsläppas uti båten, som sedan lägger till uti öppningen under sjukhuset, varefter han med hissmachin ur bå-ten upphissas uti badrummet och där, utan att med händerna vidröras, nedsändes med koj och kläder uti badkaret; under badningen lossas med krokare och skärande verktyg kläderna från kroppen, så att den sjuke kan därutur upptagas, torkas och gnidas med ättika samt vidare förflyttas till det för honom utsedda sjukrummet."

Begravningsbestämmelserna var även de omständliga. De döda skulle på en

särskild bår forslas utom hamnen, "varest liket med tillräcklig vidfäst -tyngd på ett av Militär-Chefen anvisat ställe i havet nedsänkes," varvid personalen i en bogserande båt med minst fem famnars tross skulle hålla sig ovan vinden, dvs. "I lovart för liket."

Ja, så gick det till på Känsö förr i världen. I dag händer här föga -ty den gamla sjukhusstaden sover sin Törnrosasömn. Av förfall märks dock intet, ty kronans folk, dvs. KA 4 i Göteborg, har med stor pietet vårdat sig om underhållet av de sällsynt vackra byggnaderna Synd bara att dessas väggar ej kan tala, ty då skulle de säkert haft åtskilligt att förtälja om den myndige majoren och riddaren Jacob Forsells regemente, men även om annat känt folk, som postmannen Olof Ericsson (född 1774 och död 1818), fader till de namnkunnige bröderna John och Nils, vilken *ligger* begravnen på denna ö.

Och kanske hade vi även fått höra talas om Victor Rydberg, under en tid informator åt karantänsmästarens barn, då han mellan plugg och förhör även ägnade sig åt författarskap, som enligt traditionen var förlagt till Känsö krog, där åtminstone romanen Singoalla kom till. De tragedier, som utspelades i "parloiren" inre, där de pestsmittade och andra sjuka fick träffa sina anhöriga, dock skilda ert genom galler och en vägg av stickande tjärrök, hade väl även de haft ett visst intresse för senare tiders barn.

Floran på Känsö skiljer sig från det karga grannskapet. Här finns rara örter, och här har lövskogen vuxit sig vild till en djungel, antagligen utan motsvarighet här i landet. Det var Jacob Forsell som lät plantera träd och buskar, vars växtkraft dessvärre numera inkräktat även på öns vackra kyrkogård, som råkat i svårt förfall. Skulden härtill är inte Kronans men väl vederbörande sockenpampars inom *Styrsö*; dit Känsö hör. Misserhållandet borde nog snarast rättas till, ty om så ej sker har snart buskar och träd helt erövrat de bortgångnas sista viloplats på denna kulturens svenska utpost i tid och rum. Kanske har domkapitlet i Göteborg möjlighet att ingripa.

Pestens svarta duk och den gula koleraflaggan, som förr så ofta hissats på Känsö, har numera hamnat på museum. Inn även Känsö karantän är ett kulturminne, som tarvar vård och tillsyn.